

Marko Marila

Eighth Theoretical Seminar of the Baltic Archaeologists **Helsingissä ja Hangossa 30.11.–2.12.2017**

Järjestyksessään kahdeksas suomalais-balttilainen arkeologitapaaminen (*BASE* 8) järjestettiin Helsingissä ja Tvärminnen eläintieteellisellä tutkimusasemalla Hangossa 30.11.–2.12.2017. Kahden vuoden välein järjestettävän tapahtuman organisointivastuu kiertää Latvian, Liettuan, Viron ja Suomen välillä. Nyt järjestävänä tahona toimi Helsingin yliopiston arkeologian oppiaine. Edellisen kerran *BASE*:n merkeissä tavattiin Helsingissä vuonna 2009. Seminaari järjestettiin Suomessa siis nyt toista kertaa.

Motivaationa ensimmäisen kerran Tartossa vuonna 2003 järjestetyn *BASE*:n perustamiselle oli Baltiaa yhdistävistä tutkimusaiheista keskusteleminen mutta ennen kaikkea teoreettisen ajattelun edistäminen balttilaisessa arkeologiassa. Balttilaisessa arkeologiassa 2000-luvun taitteessa tapahtuneiden muutosten mukanaan tuomista uusista ajatuksista haluttiin keskustella yhteisessä seminaarissa (Lang 2005). Mahdollisesti jonkinlaista muutosta ilmensi myös nyt järjestetty tapaaminen. Mukana oli ensimmäistä kertaa osallistujia myös Suomen ja Baltian ulkopuolelta. Venäjältä saapuneen osallistujan lisäksi vieraita oli tullut Yhdysvalloista sekä Iso-Britanniasta.

Seminaarin aiheeksi oli valikoitunut arkeologia ja analogia. Analogia on ollut arkeologian menetelmä- ja teoriakeskustelussa keskeinen teema viimeistään 1960-lu-

vun alusta asti, mutta käytännössä analoginen ajattelu on ollut arkeologialle tyypillistä koko sen olemassaolon ajan. Arkeologiassa analogia on perinteisesti käsitteellistetty kansatieteellisen ja historiallisen tiedon käyttämisenä esihistoriaa koskevia selitysmalleja luotaessa. Esimerkiksi arkeologisten esineiden käyttötapoja pohdittaessa erilaiset modernit analogiat ovat aina olleet korvaamattomia. Toisaalta taas kronologian luomisen perustana oleva vertaileva tutkimus on hyvä esimerkki analogisesta ajattelusta. Seminaarin eräänlaiseksi käsitteelliseksi lähtökohdaksi olikin otettu ajatus, jonka mukaan arkeologia olisi käytännössä miltei mahdotonta ilman analogista päättelyä.

Seminaari alkoi torstaiaamuna arkeologian oppiaineen tiloissa Helsingissä. Leppoisan jutustelun ja aamukahvittelun jälkeen siirryttiin yhteiskuljetuksella Tvärminneen, missä seminaarin puolitoista päivää kestänyt tieteellinen osuus järjestettiin. Ohjelman avasi professori Matti Sintonen keynote-puheellaan *Analogies and the process of discovery*. Sintonen esitteli analogisen päättelyn historiaa ja peruskäsitteitä sekä filosofian että biologian näkökulmasta. Sintosen anekdoottillinen tyyli tuki hyvin aamusta asti vallinnutta rentoa atmosfääriä. Eräs Sintosen kiinnostavista anekdooteista liittyi termin 'tieteilijä' syntymiseen 1830-luvulla. William Whewell oli kuulemma johtanut termin

analogisesti termistä 'taiteilija'. Jäi kuitenkin epäselväksi oliko kyse vain muodollisesta vai myös sisällöllisestä analogiasta.

Osallistujien esitelmistä koostuva osuus alkoi niin ikään filosofisissa tunnelmissa. Rune Nyrup esitteli kolme tapaa, joilla analogiat ovat arkeologisen tiedon muodostumisen kannalta merkityksellisiä. Nyrupin mukaan selitys- tai tulkintamallifunktion lisäksi analogiat sekä luovat uusia selitysmalleja että mahdollistavat jonkin tulkinnan tai selityksen tunnistamisen tutkimusprosessin etenemisen kannalta mahdollisesti hedelmälliseksi. Tutkimusprosessin kannalta hedelmällinen selitys tai tulkinta voi lopulta olla oikea tai väärä, oleellista on, että sitä voidaan jollakin tavalla testata. Kristin Kokkov tarkasteli analogian roolia aineiston ja teorian yhdistelemisen näkökulmasta. Kokkovin mukaan erilaiset aineistot tunnistetaan jonkin teorian kannalta oleelliseksi todistusaineistoksi juurikin analogian avulla. Tieteenfilosofisen iltapäivän päätti Eero Muurimäki. Esitelmässään Muurimäki taustoitti analogian ja mallin käsitteen suhdetta arkeologisen selittämisen näkökulmasta. Käytännössä selittävien mallien luominen on loogiselta muodoltaan analogista. Mallien voisi eräässä mielessä ajatella asettuvan jonkin selittävän ja kuvailevan metodologian välimaastoon. Vaikka malli selittää yksittäisiä faktoja asettamalla ne käsitteellisesti mallin ekstensioksi, ymmärrystämme lisäävän vaikutuksen kannalta on oleellista, että malli poikkeaa sen kohteesta jollakin tavalla.

Selkeämmin aineisto- tai materiaalitutkimuksen piiriin lukeutuvien esitelmien kimaran aloitti Elisabeth Holmqvist-Sipilä kertomalla keramiikan sekoitetutkimuksen mahdollisuuksista liikkuvuuden tutkimuksessa. Nuorakeramiikan sekoitteesta tehtyjen SEM-EDS- ja PIXE-analyysien perusteella Itämeren yli liikkui tuona aikana sekä keramiikka että taitavat keramiikan valmistajat (Holmqvist et al. 2018).

Tieteellinen ohjelma jatkui perjantaina Jane Harrisonin maisema-arkeologisen esitelmällä. Harrisonin mukaan erilaiset

jatkuvat prosessit mahdollistavat analogioiden käytön osana arkeologista tulkintaa. Tämän perusteella esimerkiksi viikinkiajalla Britanniaan saapuneiden skandinaavien asuinpaikoikseen valitsemat kohteet ilmentävät heidän kulttuurista identiteettiään (Harrison, tulossa). Professori Algimantas Merkevičius tarjoi kattavan katsauksen analogioiden käytön historiasta arkeologiassa. Merkevičius esitteli balttilaisia pronssiesineitä, joiden perusteella analogiaa ei välttämättä voi perustella stilistisellä tai muodollisella yhtäläisyydellä.

Marja Ahola, Ekaterina Kashina ja Kristiina Mannermaa esittelivät uutta suomalais-venäläistä tutkimushanketta. Tapaustutkimuksessaan ryhmä tarkasteli Luoteis-Venäjällä sijaitsevan Kubeninon kivikautisen kohteen kolmea rikkaasti varusteltua ruumishautaa, joihin vainajat on poikkeuksellisesti asetettu kasvot alaspäin. Kyseinen hautautapa on usein tulkittu vainajan häpäisyksi, mutta etnografisten analogioiden perusteella hautautapaan ei välttämättä liittynyt negatiivisia assosiaatioita. Kivikauden hautautapojen runsauden valossa mahdollisia selityksiä voivat olla myös esimerkiksi vainajan alkuperä, väestöllinen asema tai vaikkapa kuolintapa.

Myös Hanna-Leena Puolakan esitelmä liittyi hautautapoihin. Sekä ruumista polttohautauksia sisältävän myöhäisrautakautisen kalmiston on useimmiten ajateltu ilmentävän kristinuskon leviämistä alueelle. Sekä ruumis- että polttohautauksista koostuvan Virolaisen myöhäiskeskiaikaisen kalmiston perusteella Puolakka haki selitysehdotuksia sellaisille rautakautisille kalmistoille, joissa polttohautaukset ovat stratigrafisesti ruumishautauksia nuorempia.

Vanda Visockan esitelmässä palattiin petrografisten menetelmien mahdollisuuksiin myöhäisen pronssikauden ja esiroomalaisen rautakauden keramiikan tutkimuksessa. Etnografisen tiedon ja ohuthiedatan yhdistäminen tarjoaa lähtökohtia tuotantoon liittyvien seikkojen, kuten materiaalinvalinnan ja valmistustekniikoiden tutkimiseen. Alise Šulte esitteli keraamisten astioiden kansiin liittyvää

tutkimustaan. Latvialaiseen keramiikka-aineistoon 1300–1400-luvulla ilmestyvien ja äkkiä käytöstä poistuvien kansien perusteella voidaan päätellä, miltä kannet ovat saattaneet näyttää sekä ennen intensiivistä käyttövaihetta että sen jälkeen. Mikäli kansia on käytetty, niiden tunnistaminen fragmentaarisesta keramiikka-aineistosta on usein hankalaa. Ne on voitu tehdä orgaanisesta materiaalista, mutta tällaisia kansia ei ole löydetty. Toisaalta kansi saattaa usein muistuttaa muodoltaan astian pohjaa.

Professori Andris Šnē nosti esitelmässään esille analogioiden, etenkin suoran historiallisen analogian käyttöön liittyviä ongelmia. Šnēn mukaan historiallisessa narraatiossa pitäytymisen suurin ongelma on erilaisten poliittisten ja ideologisten tavoitteiden validointi ja siihen liittyvä menneisyyden väärinkäyttö. Pikne Kama esitteli folkloren mahdollisuuksia arkeologiassa (Kama 2017). Kaman mukaan folklore saattaa johtaa uusien arkeologisten löytöjen äärelle, mutta arkeolo-

Kuva 1. BASE 8 -tapaamisen osallistujat Tvärminnen eläintieteellisellä asemalla. Vasemmalta Rune Nystrup (Cambridgen yliopisto), Andris Šnē (Latvian yliopisto), Hanna-Leena Puolakka (Oulun yliopisto), Jeff Benjamin (Columbian yliopisto), Matti Sintonen (Helsingin yliopisto), Ekaterina Kashina (Valtion historiallinen museo, Moskova), Liisa Kunnas-Pusa (Helsingin yliopisto), Mika Lavento (Helsingin yliopisto), Suvi Tuominen (Helsingin yliopisto), Pikne Kama (Valga-museo), Jane Harrison (Oxfordin yliopisto), Marja Ahola (Helsingin yliopisto), Kristin Kokkov (Tartton yliopisto), Algimantas Merkevičius (Vilnan yliopisto), Alise Šulte (Latvian historian museo), Sonja Hukantaival (Turun yliopisto) ja Vanda Visocka (Latvian yliopisto). Kuvasta puuttuvat Elisabeth Holmqvist-Sipilä (Helsingin yliopisto) ja Eero Muurimäki. Kuva: Marko Marila (Helsingin yliopisto).

gisia havaintoja voidaan käyttää myös folkloren verifioimiseen ja falsifioimiseen. Sonja Hukantaival esitteli rakennuksiin tehtyjä kätköjä käsittelevän väitöskirjansa (Hukantaival 2016) tuloksia. Yhdistelemällä folklorea ja historiallisia mainintoja erilaisista suojele- tai taikomistarkoitukseen käytetyistä materiaaleista ja esineistä, Hukantaival on onnistunut antamaan maailmankuvallisia selityksiä historiallisen ajan rakennuksista löydettyille esineille, kuten kivikautisille työkaluille, rahoille ja jäniksenkypäville. Toisaalta folkloren avulla voidaan hahmottaa löytötyyppejä, jotka eivät ole säilyneet arkeologisesti. Esimerkiksi elohopeaa on kätkeyty erilaisilta taudelta suojautumiseksi. Sekä Kama että Hukantaival painottivat esitelmässään laaja-alaisen tiedon tärkeyttä arkeologiassa.

Liisa Kunnas-Pusa esitteli arkeologian historiaa käsittelevään väitöskirjaansa liittyvää aihetta. Kunnas-Pusan mukaan esimerkiksi eurooppalaisten ukonnuolien tunnistaminen ihmisen valmistamiksi kiviesineiksi 1700-luvun alussa perustui amerikkalaisille etnografisille analogioille. Teknologisen yhteyden luominen johti ajatukseen eurooppalaisten kansojen primitiivisestä menneisyydestä. Myös kivikauden kronologian luomisen taustalla oli prosessi, jossa filologinen ja arkeologinen aineisto yhdistettiin toisiinsa etnografisten ja teknologisten analogioiden avulla.

Suvi Tuominen kartoitti monimediasessa kontribuutiossaan arkeologian ja nykytieteen yhteyksiä. Tuomisen liikelähtöinen esitelmä nosti esiin monia modernin tieteen trooppeja, joista keskeisimpiä on ajattelun ja ruumiillisuuden erottaminen. Järjen lisäksi Tuominen painotti kehollisuuden merkitystä oleellisena osana tiedon muodostumista. Keho ja aistit eivät ole ainoastaan työkalujamme, vaan niiden avulla luodaan myös empaattinen yhteys arkeologiseen subjektiin. Tämän huomion kautta Tuominen ei siis ehdota ainoastaan, että liikelähtöisen tietokäsityksen avulla voitaisiin tehdä parempaa arkeologista tutkimusta – ihmiskehon ymmärtäminen arkeologisenä entiteettinä tuottaisi myös kiinnostavampaa liikelähtöistä taidetta.

Kuudentenatoista ja samalla koko seminaarin viimeisenä esitelmänä kuultiin taiteilija-arkeologi Jeff Benjaminin meta-metodologinen esitelmä. Benjaminin mukaan arkeologiset tutkimusstrategiat dokumentointimenetelmistä yhteiskuntamalleihin miniaturisoivat tutkimuksen kohteen. Vastapainoksi Benjamin esittää ajatusleikin, jossa miniaturisaation kokenut lilliputtiarkeologi näkee tutkimuskohteensa täysin uudesta perspektiivistä. Tutkijan kutistumisen kautta tapahtuva tutkimuskohteen suurentuminen palauttaa tutkijan mieleen sellaisia inhimillisen elämän aspektoja, joita miniaturisoivat menetelmät tapaavat hämärtämään.

Seminaarin esitelmissä esiin tuodut näkökulmat vahvistavat jo pitkään vallinnutta ajatusta, jonka mukaan arkeologia ei perustu kapealle selittävälle metodologialle, vaan tieteellisen innoituksen ja menneisyyden ymmärtämisen lähteinä voivat toimia monet inhimillisen elämän osa-alueet. Selitysten sijaan analogiat tarjoavat pikemminkin inspiraatiota ja ymmärrystä lisääviä vaihtoehtoisia näkökulmia. Analogisella ajattelulla on suuri merkitys myös eri tieteiden tuottamaa tietoa yhdisteltäessä. Seminaarissa esitetyt näkökulmat vahvistavatkin ajatusta arkeologian kytkeytyneisyydestä muihin tieteenaloihin. Arkeologialla on vahvoja yhteyksiä sekä filosofiaan, kansatieteeseen, folkloristiikkaan ja historiaan että nykyaikaiseen ja luonnontieteisiin. Kiinnostavan arkeologisen tutkimuksen taustalla on usein monitieteistä osaamista ja laaja-alaista ymmärrystä.

Kuten aina, Tvärminnen eläintieteellisen aseman palvelut mahdollistivat sekä onnistuneen tieteellisen että sosiaalisen ohjelman toteuttamisen. Tieteellisen ohjelman jälkeen syötiin hyvin, hikoiltiin kuumassa saunassa ja paleltiin jääkylmässä Itämeressä. Perjantailta jatkui perinteitä noudattaen myöhään yöhön votkan, rupattelun ja tuleentuijottelun merkeissä. Lauantai-aamuista bussin odottamisen aiheuttamaa epätietoisuutta kompensoi kaunis auringonnousu tai -lasku. Paluumatkalle Helsinkiin päästiin lopulta kuitenkin

niin, että tiukimmallakin aikataululla matkassa olleet ehtivät paluulennolleen.

Helsingissä saimme nauttia vielä Kansallismuseon kahvilan lounaasta ja opastetusta kierroksesta uusittuun esihistorian perusnäyttelyyn. Suurin osa osallistujista oli vierailut edellisessä näyttelyssä, ja kaikki tuntuivat pitävän uutta näyttelyä onnistuneena päivityksenä. *BASE biennial meeting*-kokouksen alettua monet vieraista olivat jo joutuneet lähtemään kotimatalle. Paikalla olleiden kesken oltiin kuitenkin yksimielisiä siitä, että vuoden 2017 *BASE* oli harvinaisen hyvin onnistunut seminaari, pääasiassa erittäin tasokkaiden ja monipuolisten esitelmien ja niitä seuranneiden hedelmällisten keskusteluiden ansiosta. Kokouksessa oltiin yksimielisiä myös siitä, että seminaarin esitelmät voitaisiin perinteitä kunnioittaen julkaista seminaarin julkaisukanavaksi perustetussa *Interarchaeologia*-sarjassa. Aikaisemmista numeroista poiketen tuleva artikkelikokoelma pyritään julkaisemaan myös vapaasti saatavana sähköisenä julkaisuna. Valter Lang oli aikaisemmin ilmoittanut ottavansa vastaan seuraavan seminaarin järjestämisvastuun, joten vuoden 2019 *BASE* päätettiin järjestää Tartossa.

Kiitokset

Tapahtuman järjestämistä tukivat Oskar Öflunds Stiftelse sr., Helsingin yliopisto sekä Suomen Kansallismuseo.

Bibliografia

- Harrison, J. tulossa. *Settlement, Identity, and Landscape in the Viking-Late Norse Colonies of the North Atlantic*. Abingdon: Routledge.
- Holmqvist, E., Larsson, Å.M., Kriiska, A., Palonen, V., Pesonen, P., Mizohata, K., Kouki, P. & Räisänen, J. 2018. Tracing grog and pots to reveal neolithic Corded Ware Culture contacts in the Baltic Sea region (SEM-EDS, PIXE). *Journal of Archaeological Science* 91: 77–91.
- Hukantaival, S. 2016. "For a Witch Cannot Cross Such a Threshold!" – *Building Concealment Traditions in Finland c. 1200–1950*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* XXIII. Turku: Suomen keskiajan arkeologian seura.
- Kama, P. 2017. *Arheoloogiliste ja folkloorsete allikate kooskasutusvõimalused: inimjäänused märgaladel / Combining archaeological and folkloristic sources: human remains in wetlands*. *Dissertationes Archaeologiae Universitatis Tartuensis* 7. Tartu: University of Tartu.
- Lang, V. 2005. Baltic archaeological seminar: an introduction. *Interarchaeologia* 1: 7–9.

Kirjoittaja on arkeologian jatko-opiskelija ja *BASE 8* -seminaarin järjestelytoimikunnan jäsen.
marko.marila@helsinki.fi